

Верховний
Суд

НАЛЕЖНІСТЬ І ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ ВИМОГИ ЄКПЛ ТА КПК

Надія Стефанів
Суддя Верховного Суду

НАЛЕЖНІ ДОКАЗИ

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують:

- існування чи відсутності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні,
- інших обставин, які мають значення для кримінального провадження,
- а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів

ст. 85 КПК України

Докази є належними

якщо їх зміст вказує на:

- склад кримінального правопорушення, про наявність яких стверджується в обвинувальному акті, і спростовують заяву обвинуваченого про його невинуватість
- факти, на які посилається захист, але дійсність яких спростовує сторона обвинувачення (алібі, обставини, які виправдовують чи пом'якшують покарання)
- мотиви і можливість вчинення кримінального правопорушення
- поведінку, яка передувала вчиненню кримінального правопорушення;

Докази є належними

якщо їх зміст вказує на:

- на поведінку особи після вчинення кримінального правопорушення
- факти, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення
- обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання
- обставини, що виключають кримінальну відповідальність і є підставою для закриття кримінального провадження чи звільнення від кримінальної відповідальності або покарання
- факти, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого

Допустимість доказів

- Доказ визнається **допустимим**, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом (ч.1 ст. 86 КПК). **Недопустимий доказ** не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення (ч.2 ст. 86 КПК).
- Визнання доказів недопустимими здійснюється судом при прийнятті остаточного рішення в кримінальному провадженні (ч.1 ст. 89 КПК).

Допустимість доказів

Допустимість доказів – це їх придатність для використання у кримінальному процесі за формальними ознаками, на відміну від вимоги щодо належності, тобто придатності для використання за змістом

Критерії допустимості доказів

- Належне джерело доказів
- Належна процесуальна процедура одержання доказів:

Загальні вимоги щодо проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223 КПК)

Норми щодо умов і процесуального порядку проведення таких слідчих (розшукових) дій (ст. 224-232 КПК)

Вимоги, щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК)

Критерії допустимості доказів

Належне процесуальне оформлення ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) і негласних (розшукових) дій

протокол; носій інформації, на якому за допомогою технічних засобі зафіксовані процесуальні дії; журнал судового засідання

Належний суб'єкт, який має право проводити процесуальні дії з метою одержання доказів

ч.1 ст. 84 , п.6 ч.2 ст. 39 КПК України

Критерії допустимості

- Належний порядок проведення процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказів
- Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини

Критерії допустимості

- Показання, отриманні від особи (яка потім стає підозрюваним /обвинуваченим – не є джерелом доказів) , яка **фактично підозрюється** у вчиненні злочину чи кримінального проступку і допитувалася щодо фактів і обставин їх вчинення як **свідок** із попередженням про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання чи за відмову давання показань, не мають доказової сили (ч.8 ст. 95 КПК)

Безпосередність отримання

- Стаття 95, ч. 4: “Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він **безпосередньо сприймав під час судового засідання** ...Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них”.
- Це означає неможливість використання як доказів зізнань обвинуваченого, показань свідків, наданих слідчому або прокурору під час розслідування.

Сильний інструмент проти примусових зізнань

Рішення про допустимість доказів

- Сторони подають клопотання під час судового розгляду – ч.3 ст. 89 КПК
- Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті при ухваленні судового рішення – ч.1 ст. 89 КПК
- Проте, якщо доказ є очевидно недопустимим вже під час судового розгляду, суд визнає цей доказ недопустимим і припиняє його розгляд – ч.2 ст. 89 КПК

Правило доказу в ЄКПЛ

Стаття 6.3(d) Конвенції

- «допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення»

Практика ЄСПЛ щодо доказу

«Завданням Суду не є визначити, в принципі, чи є конкретний тип доказу, наприклад, доказ отриманий незаконно з точки зору національного законодавства, допустимим, а дійти висновку, чи є заявник винним, чи ні»

- **Baranand Hun v. Turkey**

Стаття 6.1 ЄКПЛ – справедливий судовий розгляд

- “Справедливий баланс” або “рівність сторін”
- “кожній стороні буде надано розумну можливість викласти обставини справи, **включно з доказами**, за умови, що це не поставить її у істотно невігідне становище порівняно з її опонентом”
- Delcourt v Belgium 1970
- Dombo Beheer v Netherlands 1993

Стаття 6.3 (d) ЄКПЛ

“Кожний обвинувачений має щонайменше такі права: d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;”

- Закріплено принцип – надання усіх доказів проти обвинувачуваного в його присутності під час відкритого процесу за змагальною процедурою сторін з метою надання йому можливості виступити з запереченнями в суді щодо доказів, які свідчать не на його користь

Захист від самовикриття

«Обвинувачення має доводити свою версію проти обвинуваченого, не вдаючись до доказів, отриманих методами примусу та утиску – проти волі обвинуваченого»

Метою цієї гарантії є надання обвинуваченому захисту проти неналежного примусу з боку властей і уникнення помилок при здійсненні правосуддя

Доказ та змагальна процедура

- Рівність сторін (Ст. 22= Ст. 6.3)
- Права захисту як сторони кримінального провадження
- Презумпція невинуватості (Ст. 17 КПК)
- Процесуальні гарантії
- **БАГАТО АСПЕКТІВ СТОСУЮТЬСЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ (ПРОЦЕДУРА)**
та продовжуються у питані **ДОПУСТИМОСТІ** доказу

Доказ та змагальна процедура

Загальне правило: доказ допустимий, лише якщо представлений у суді з можливістю спростування

Представлення у змагальному розгляді:

- – **Kostovski v The Netherlands** від 20 листопада 1989
- – **Bricmont v Belgium** від 7 липня 1989
  - **Kamasinski v Austria** від 19 грудня 1989

Винятково: допустимість доказу, отриманого поза судом

Поза судом

Допустимість у виняткових випадках:

- у якості доказу виступають письмові свідчення:
- Підозрюваного / обвинуваченого
- Свідка
- Експерта – свідка

Досудові свідчення свідків

- Відсутній свідок
- Неповнолітні потерпілі, для уникнення подвійної віктимізації
- Можливість перехресного допиту
- Правило “єдиного вирішального доказу”: відсутність можливості перехресного допиту не призводить до виключення, але не може бути єдиним чи вирішальним доказом для обвинувачення підзахисного (Hümmer v Germany 2012)
- Обґрунтованість, (Luca v Italy 2001)

Під час досудового розслідування

- **Як виняток** – необхідність отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань

Стаття 225 КПК

Під час досудового розслідування

- Суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення (не автоматично)
- Перевага загального принципу безпосередності

Дистанційний допит свідків

- застосовується у виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту
- може здійснюватись за власною ініціативою суду або за клопотанням сторін чи самого свідка
- про такий допит постановляється вмотивована ухвала
- перед постановленням ухвали суд зобов'язаний з'ясувати, чи є заперечення у сторін кримінального провадження проти проведення дистанційного допиту свідка, і в разі їх обґрунтованості відмовляє у проведенні допиту свідка

Сутність дистанційного допиту

- проведення допиту з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює ідентифікацію свідка та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них.
- у разі, якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод

Справа ЄСПЛ "Жуковський проти України" (Заява № 31240/03, 2011 рік)

Усі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів (п. 40);

- Вирок не може ґрунтуватись виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити (п. 41)

(Встановлено порушення пункту 1 та підпункту "d" пункту 3 статті 6 Конвенції)

Справа ЄСПЛ "Жуковський проти України"

- у випадку існування конкретної географічної перепони Суд також повинен вивчити, чи вжила держава-відповідач заходи, які достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника (п.43);
- будучи обізнаним про труднощі у забезпеченні права заявника допитати свідків у цій справі, Суд вважає, що доступні сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивний спосіб допиту свідків з-за кордону, **наприклад, з допомогою відеозв'язку** (п. 45).

"Ван Мехелен та інші проти Нідерландів»

«Van Mechelen and others v. the Netherlands»

«У даній справі захист не лише не знав особи свідків-поліцейських, а й не мав можливості спостерігати за їхньою поведінкою під час безпосереднього опитування, а отже, перевірити їхню надійність»

Case of Van Mechelen and others v. the Netherlands

- «твердження співробітників поліції були єдиним свідченням, на яке покладався апеляційний суд і яке дало можливість із певністю встановити, що заявники були тими особами, які вчинили злочин.
- Якщо це так, то "вирішальною підставою" в засудженні заявників були ці анонімні твердження»

Порушення права на допит свідка в суді

- Справа “Фафрович проти Польщі”
- Справа “Хайров проти України”, рішення від 15 листопада 2012 року, заява № 19157/06
- Справа “Гріненко проти України”, рішення від 15 листопада 2012 року, заява №33627/06.

Показання з чужих слів

Стаття 97(1) Показаннями з чужих слів є:

- висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі;
- ґрунтується на поясненні іншої особи щодо певного факту

Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої цієї статті

Стаття 87 КПК

- Недопустимими є докази, отримані внаслідок **істотного** порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отримані внаслідок **істотного** порушення прав та свобод людини.

Істотні порушення прав людини

2. Суд зобов'язаний визнати **істотними** порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження

3) порушення права особи на захист

Стаття 87 КПК – істотні порушення

4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

5) порушення права на перехресний допит;

6) отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Недопустимими є докази:

- зібрані з порушенням **права на захист** (рішення ЄСПЛ «Яременко проти України», «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України»);
- зібрання доказів **під час адміністративного арешту** – це порушення ст. 6 ЄКПЛ, оскільки докази, добуті у цей час, будуть недопустимими;
- порушення **права на перехресний допит**;
- докази, зібрані **поза межами строків розслідування** – глава 20 КПК;
- проведення слідчих дій **у нічний час** заборонено, за виключенням невідкладних випадків. Тому докази, зібрані у нічний час без невідкладності є недопустимими.

Показання обвинуваченого як доказ

- **Справа «Яременко проти України»**
- Стосовно використання доказів, отриманих з порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що наявність таких прав є загальновизнаним міжнародним стандартом – стрижневим для поняття справедливого судового розгляду за статтею 6.
- Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного примусу з боку органів влади, що має сприяти уникненню помилок при здійсненні правосуддя, а також сприяти реалізації цілей статті 6.
- Право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі обґрунтовувати свої доводи проти обвинуваченого, не вдаючись до доказів, отриманих за допомогою методів примусу або тиску, всупереч волі обвинуваченого .

Проведення процесуальних дій без участі захисника

- Неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою.
- Якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому статтею 53 цього Кодексу.
- Суду слід з'ясувати, чи була відмова від участі захисника добровільною?

Негласні слідчі дії

- Будь-які негласні слідчі дії, якщо вони **мають на меті одержання доказів**, повинні проводитись виключно на підставі КПК. На підставі Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» може здійснюватись, зокрема, пошук зниклих осіб.
- Позиція експертів Ради Європи полягає в тому, що **будь-які таємні дії, спрямовані на отримання доказів**, повинні збиратися лише на підставі КПК.
- Ст. 8 ЄКПЛ декларує повагу до приватного життя. Якщо негласні слідчі дії будуть проведені по Закону «Про ОРД», то на противагу ч. 2 ст. 99 КПК може виникнути питання по ст. 8, а потім – по ст. 6 ЄКПЛ.

Поняття преюдиціальної сили судових рішень

Стаття 90. Значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів

- 1. Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Україною, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.
- **Треба з обережністю ставитись до вироків на підставі угоди як доказам у іншій справі щодо співучасника!**

Надання доступу до доказів - ст. 290 КПК

- ▶ Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд **не має права** допустити відомості, що містяться в них як докази. Ст. 290, ч. 12 КПК.
- ▶ Якщо будь-яка сторона просить отримати доступ до доказів під час судового розгляду, суд з'ясовує, чому доступ не був наданий під час досудового розслідування. Ст. 333, ч. 2 КПК.
- ▶ Суд відмовляє в задоволенні клопотання прокурора, якщо він не доведе, що слідчі дії, про проведення яких він просить, не могли бути проведені під час досудового розслідування. Ст. 333, ч. 4 КПК.

Принципи оцінки доказу

Традиційно:

Доказ, отриманий внаслідок застосування примусу, не повинен становити вирішальну чи переважну вагу у побудові засудження

Останні висновки:

Прийняття навіть додаткового чи неістотного доказу може дискредитувати справедливість провадження у цілому, якщо він був отриманий внаслідок жорстокого поводження

Порушення права на захист

- Відповідно до п.3 ч.2 ст. 87 КПК докази визнаються недопустимими в разі порушення права особи на захист, що включає в себе права, які підозрюваний і обвинувачений можуть реалізовувати власними діями
- Такі права передбачені ч.3, ч.4 п.п.1-6 ст. 42; ч.2,4,5 ст. 46 КПК

Практика ЄСПЛ

щодо допустимості доказу

- Справедливість є всеосяжним принципом, що застосовується до всіх аспектів судового розгляду (6.1)
- Його функцією відповідно до Статті 6 § 1 не є визначити, чи конкретні докази були отримані незаконним шляхом, а радше визначити, чи ця «незаконність» стала результатом порушення іншого права, яке захищає Конвенція
- *Ali v. Romania*

Допустимість доказу = порушення Статті 6 ЄКПЛ

- Потрібно відповісти на запитання: чи судовий розгляд загалом, включаючи спосіб, у який було отримано доказ, був справедливим.
- Порушення Статті 6 ЄКПЛ з точки зору справедливості

Стаття 6.3 (с)= Справедливість

- Зізнання + зізнавальні докази отриманні без участі адвоката
- Не мав дозволу (можливості) зв'язатися зі своїм захисником чи найближчим родичем після арешту
- Немає доказів того, що слідчий невідкладно поінформував родину заявника або того, щодо якого заявник попросив

Стаття 6.3 (с)= Справедливість

- Був відвіданий різними оперативниками для «розмов»
- Допитаний без забезпечення відповідності гарантіям Статті 6 в умовах справи, зокрема, усунення самозвинувачення та ефективного використання права зберігати мовчання
- Pavlenko v. Russia (Відмова)

Стаття 6.3 (с) = Справедливість

- Хоча, під час судового розгляду заявник мав можливість оскаржити доказ проти нього під час змагальної процедури за допомогою юридичної допомоги, Суд... зробив висновок, **що брак правової допомоги на цій стадії суттєво похитнув позицію захисту.**
- Автоматично Pavlenko v.Russia

Докази і ст. 3 ЄКПЛ

- Заборона використання несанкціонованої сили або інших методів, що прирівнюються до жорстокого поводження, з метою відновлення доказів:
- - Свідчення / інформація *Ireland v. UK* *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*
- - біологічні / фізичні або об'єктивні зразки (істотне медичне втручання / примус + жорстоке поводження) *Jalloh v. Germany*
- - реальні (матеріальні) докази *Gäfgen v. Germany*

«Автоматична недопустимість»

- Інкримінація доказу – будь-який доказ, чи у вигляді зізнання, чи у формі матеріального доказу, отриманий **завдяки акту жорстокості або брутальності або шляхом поводження, що може характеризуватися як тортури**, ніколи не може бути використаним з метою доказу вини підсудного, незалежно від своєї можливої цінності
- *Narutyunyan v. Armenia* 2007
- *Gäfgen v. Germany*

Допустимість доказу і стаття 8 (Приватне життя)

- У випадках, коли достовірність доказу ставить під сумнів справедливість судового розгляду, питання вивчення допустимості доказів набирає більшої значущості *Allan v. the United Kingdom*
- Приклади допустимих доказів:
  - Обшуки та арешти *Miailhe v. France*
  - Слухові пристрої *Vukov v. Russia*
  - Відео / аудіо спостереження *Perry v. UK*

Допустимість - статті 3+6 ЄКПЛ

- Зізнання(пояснення)отримані шляхом жорстокого поводження = АВТОМАТИЧНА НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ судового розгляду
- Реальний доказ «заплямований» жорстоким поводженням
- Чи є різниця? 6+3 або лише 3 6+8 або лише ст. 8

Високі національні стандарти = 86-89 КПК

Порушення права на захист

- Право на адвоката за власним вибором (за умови наявності коштів)
- право на конфіденційні зустрічі з адвокатом з моменту фактичного затримання : поширюється не лише на підозрюваних, але й на тих, кого закон зобов'язує з'явитися і певний час провести у поліцейській дільниці (наприклад, на свідків)
  - перед першим допитом
- право на присутність адвоката на допитах
- право на правову допомогу

Верховний
Суд

Дякую за увагу!